

III. TÉMA:

AZ ÉSZLELÉS FENOMENOLÓGIAI ÉS NEUROBIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSE

7. lecke:

Az észlelés fenomenológia megközelítése

Az észlelés aktusát több oldalról is megközelíthetjük. Az alábbiakban azt szeretnénk tudatosítani, mi ezeknek a megközelítéseknek a sajátosságai. A két megközelítés: **fenomenológiai** és **neurobiológiai**. E két megközelítési mód teljesen más irányból közelít az észleléshez, és mint látni fogjuk, nem is pontosan ugyanazt érti észlelésen. A fenomenológia számára a valóság nem más, mint az észlelő tudat számára adódó megjelenések összessége, azaz fenomének világa. A fenomenológiában a kiinduló pont az észlelő tudat, amely a valóságot mindig mint én, mint élő szubjektum szemléli, és aki számára a valóság egyes szám első személyű tapasztalatban adódik. A neurobiológia ezzel szemben egy természettudomány, amely a világot és a benne lévő dolgokat (és így magát az embert is) objektív módon szemléli és írja le. Számára az észlelés egy olyan eseménysor, amelynek során a külvilág ingerek formájában leképeződik az élőlényben, aki ezen ingerekre válaszokat ad. Az alábbiakban két olvasmány segítségével megpróbáljuk megérteni az észlelés két különböző megközelítési módját. A kérdés az, **miként definiálja a fenomenológia és a neurobiológia az észlelést.**

Olvasmányok:

Sekuler-Blake: Észlelés (Bp, Osiris, 2000), Első fejezet: Bevezetés az észlelésbe (19-45. o.)

Maurice Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája* (Bp, L'Harmattan, 2012), Előszó (7-22. o.)

I. Merleau-Ponty: Az észlelés fenomenológiája, előszó

- a. Merleau-Ponty ebben a szövegben az próbálja meg tisztázni, mi a fenomenológia.
- b. Az észlelés kitüntetett fontosságú a fenomenológia számára.
- c. A fenomenológia a saját belsőleg adott észlelési tapasztalatunkból indul ki és azt elemzi. Az észlelés meghatározása is erre támaszkodik.
- d. A fenomenológia a valóság leírására irányul, éppúgy, mint a természet- és társadalomtudomány. Ám a valóság megközelítése különbözik az egyikben és a másikban. A valóság fenomenológiai és tudományos leírásának különbségét így határozza meg Merleau-Ponty:

„Mindent, amit a világról tudok, még azt is, amit a tudomány révén tudok róla, **egy saját látás vagy világtapasztalat révén tudom**, amely nélkül a tudomány szimbólumai semmit sem jelentenének. *A tudomány teljes univerzuma a megélt világra épül*, és ha magát a tudományt szigorúan el akarjuk gondolni, pontosan akarunk ítélni értelméről és terjedelméről, akkor mindenekelőtt ezt a világtapasztalatot kell felfednünk, amelynek a tudomány másodlagos kifejeződése.” Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*, 8. o.

- e. A szöveg elemzésére vonatkozó kérdések:
 - i. Mi a különbség „világ” és „megélt világ” között?
 - ii. Mit jelentenek a „saját látás”, a „világtapasztalat” kifejezések?
 - iii. Mit tekint MP elsődlegesnek: a világtapasztalatot, vagy a világ tudományos leírását? Mi alapján határozható meg az elsődlegesség és másodlagosság?
 - iv. Mi a kapcsolat a fenomenológia és a világtapasztalat között?
 - v. Mi az észlelés szerepe a világtapasztalat értelmezésében?

- f. Konklúzió: MP különbséget tételez a világ szubjektív, saját tapasztalata és a világ objektív tudományos leírása között. Az észlelés fenomenológiai értelmezése ebből a különbségből érthető meg. A fenomenológia mindig a világ szubjektív tapasztalatát tekinti elsődlegesnek azt állítva, hogy minden világmegértés feltételezi ezt a tapasztalatot, és erre épül rá.
- g. Az észlelés meghatározása:

„A tudománynak sohasem volt és soha nem lesz ugyanaz a létértelme, mint az észlelt világnak, egyszerűen azért, mert [a tudomány] az észlelt világ meghatározása vagy magyarázata. Nem „élőlény” vagy „ember” vagy akár „tudat” vagyok, mindazokkal a jellemzőkkel, amelyeket a zoológia, a társadalomanatómia vagy az induktív pszichológia ezeken a természeti vagy történelmi termékeken felismer – hanem az abszolút forrás.”
Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*, 9. o.

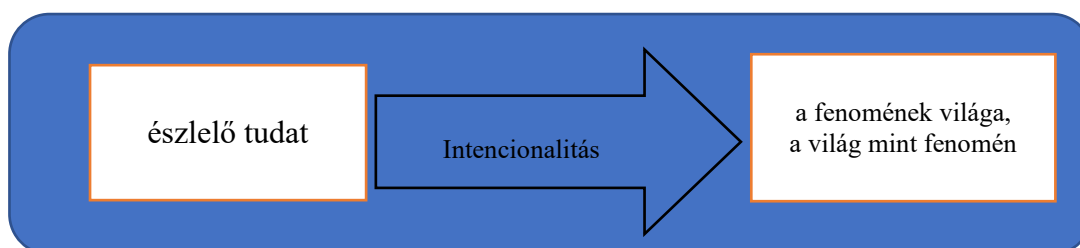
- h. A szöveg elemzésére vonatkozó kérdések:
- Mit jelent az „én” tudományos és fenomenológiai meghatározása?
 - Mi a különbség a kettő között?
 - Miként vezet el e különbség felismerése az észlelés fenomenológiai meghatározásához?
- i. Az észlelésnek abszolút forrásként történő meghatározása:

„Az észlelés nem a világ tudománya, még csak nem is egy aktus, nem egy megfontolt állásfoglalás, hanem az az alap, melyről minden aktus leválik, és amit minden aktus előfeltételez.” Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*, 11. o.

- j. Ez a szöveg nyilvánvalóvá teszi az észlelésnek mint abszolút forrásnak a jelentését. Mivel a tudomány alanya a racionális és észlelő tudat, ezért a tudományos igazságokat megelőzi az a szubjektív tapasztalat,

amely minden egyes tudat. Ez nem más, mint az **észlelés**, amely fenomenológiai értelemben maga a világra nyitottság. Ez tehát minden világról alkotott tudás és igaz kijelentés abszolút forrása és alapja.

k. A fenomenológia észlelés-értelmezésének a sémája:

l. Az észlelés fenomenológia sémája szerint:

- i. Az abszolút kiinduló pont az észlelő tudat szubjektív tapasztalata, amely minden evidenciát meghalad. Ez az első evidencia, amelyhez képes minden más evidencia, tudás másodlagos.
- ii. Az észlelőt tudat a világra nyitott. „Minden tudat valaminek a tudata.” Ez az **intencionalitás alaptétele**, azaz a tudat és a tárgy (aminek tudata) nem választható el egymástól. Következésképpen a tudat mindig természetétől fogva a világra nyitott, amennyiben az észlelt világ tudata.
- iii. **A tudat tehát a számára megjelenő világ tudata.** A világ: megjelenés, fenomén. Ami az észleléskor megjelenik: a fenomének világa, azaz a világ fenoménje.

m. Az észlelés és az igazság viszonyát Merleau-Ponty így határozza meg:

„Az észlelés lényegének kutatása annak kinyilvánítása, hogy az észlelést nem igaznak feltételezzük, hanem mint az igazsághoz való hozzáférést definiáljuk.”
Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*, 17. o.

- n. A szöveg elemzésére vonatkozó kérdések:
- Mit jelent itt az igazság kifejezés?
 - Mit jelent az igazsághoz való hozzáférés?
- o. Az igazságot általában úgy határozzuk meg, mint egy mentális kijelentés és egy valóságban éppen fennálló tény közötti megfelelést. Ha nekem meggyőződésem, hogy az USA jelenlegi elnöke Donald Trump, akkor az a meggyőződés akkor igaz, ha a valóságban tényszerűen Donald Trump az USA elnöke, ha nem ő, akkor a meggyőződésem hamis.
- p. Merleau-Ponty azt állítja, hogy az észlelés kutatása esetén nem az igazság szférájában mozgunk, hiszen az észlelés nem úgy tárgya a kutatásainknak, mint a világ dolgai, amelyek tényszerűen ilyenek vagy olyanok. Fentebb tisztáztuk, hogy az észlelés az alap, amely világra nyitottság, tehát az a forrás, ahonnan a világ dolgaihoz jutunk, és megállapíthatjuk, hogy azok éppen milyenek. **Az észlelés következképpen nem más, mint az a mód, ahogy az igazsághoz hozzáférünk.**
- q. Erről úgy is megbizonyosodhatunk, hogy belátjuk: az észlelési tapasztalatok mint tapasztalatok „innen” vannak az adekvát igazság kérdésének megjelenésén, azaz megelőzik ezt a kérdést. Ha ugyanis fáj az ujjam, akkor az egy észlelési élmény, egy tapasztalat, ami még akkor is érvényes tapasztalat, ha történetesen korábban elveszítettem azt a karomat, amelyen a fájó ujjat érzem. Azaz az az élmény, hogy fáj az ujjam nem kevésbé igaz attól, hogy nincsen ujjam, amely fájjon. Következésképpen az észlelési tapasztalat tartalma nem igaz vagy hamis szférájában áll fenn. Az észlelési tapasztalat az a mód, ahogyan az igazsághoz (vagy hamissághoz) hozzáférünk.

Összefoglalás:

A fenomenológia az észlelést abszolút forrásként (alapként) kezeli. Az észlelés annak a ténynek a kifejeződése, hogy én, mint észlelő szubjektum a világban vagyok. Az észlelés ezért fenomenológiai értelemben az a mód, ahogyan a világhoz és annak igazságához (tényszerű fennállásához) hozzáferek.

Ez a fenomenológia kiinduló pontja. Minden más ebből levezetett. Ilyenek a tudományos igazságok is, amelyek mindegyike, kivétel nélkül feltételezik a világhoz való hozzáférés fenomenológiai módját, az észlelést.

Az észlelés tehát a szubjektum világban való létét jelenti.

Kérdések:

- Mi jellemzi Merleau-Ponty szerint a természettudomány és a fenomenológia viszonyát?
- Mi az intencionalitás?
- Milyen szerepet játszik az észlelésben a tudat?
- Mit jelent a fenomén?
- Mit jelent a világ?